

TÜRK TEÂLÎ CEMİYETİ

TURK TEALI COMMITTEE

Doç.Dr.S.Esin DAYI*

I.Dünya Savaşı sonrası imzalanan 30 Ekim 1918 tarihli Mondros Mütarekesi'nin sebep olduğu siyasi ve askeri gelişmeler, ülkenin dört bir yandan işgal edilmeye çalışılması, ülkede birtakım siyasi örgütlemeleri de beraberinde getirmişti. Bu ortam içerisinde çoğunluk İstanbul merkezli olmak üzere birçok cemiyet kurulmuştu. Bu cemiyetlerin içerisinde Osmanlı İmparatorluğu'nun toprak bütünlüğünü bozmak ve parçalamak amacıyla kurulan birçok zararlı cemiyetler vardı. Bunların bir kısmı Ermeni ve Rum ve Yahudi gibi zararlı azınlık cemiyetleri iken; bir kısım zararlı cemiyetler de Kürd Teâvün ve Kürt Teâlî Cemiyetleri gibi etnik amaçlı idi.

Sonuçta aynı amaçlarla kurulan bu cemiyetler karşısında, çoğunun merkezi İstanbul olmak üzere, toprak bütünlüğümüzü ve milli istiklallerimizi korumak amacıyla birçok yararlı milli cemiyetler de kurulmuştur.

Mütareke ortamında kurulan Cemiyetlerden olup; hakkında pek fazla bir şey bilinmeyen bir cemiyet de "Türk Teâlî Cemiyeti"dir.

Türk Teâlî Cemiyeti, Nizamnâmesi'nden de anlaşılacağı üzere, Merkezi İstanbul olmak üzere 8 Temmuz 1919'da kurulmuştur¹.

Tarik Zafer Tunaya, Cemiyetin kuruluşu yılı olarak Ekim 1919 tarihini verse de² doğrusu 8 Temmuz 1919'dur.

Cemiyetin "Esâs Nizâmname'si"nde bu tarih verildiği gibi, Cemiyetin "Dahilî Nizâmname'si"nde; "Umumi Kongre, Cemiyetin tarih-i teşkili olan her senenin Temmuz ayının sekizinci gününde ve Hususi Kongre ise

* Atatürk Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Müdürü

¹ Türk Teâlî Cemiyeti'nin Esâs Nizâmname'si s.1. Broşür halindeki 14 sayfalık bu nizamnamenin dış kapağında Azerbaycan İstihbarat Kısmı'nın damgası bulunan orijinal belgenin üzerinde basım yeri ve yılı yoktur.

² Tarik Zafer TUNAYA, **Türkiye'de Siyasal Partiler (Mütareke Dönemi)**, I, İstanbul, 1986, s.512; T.Z.Tunaya'nın kaynak gösterdiği 26 Ekim 1919 tarihli İkdâm gazetesinde, bu bilgide dahil olmak üzere Türk Teâlî Cemiyeti hakkında hiçbir bilgiye rastlanmamıştır.

senenin ortasında toplanacaktır”³ şeklindeki ifadeden de, Türk Teâli Cemiyeti'nin 8 Temmuz'da kurulduğu açıkça anlaşılmaktadır.

Türk Teâli Cemiyeti'nin kurucularının tamamı asker kökenli olup; Kuleli Askeri Lise Öğretmenlerinden Emekli Binbaşı Hafız Mustafa Bey, Mühendishane-i Berri Hümayun Öğretmenlerinden Topçu Binbaşı Ali Bey, İşkodra Askeri Lisesi Öğretmenlerinden Emekli Yüzbaşı Ahmed Şâdi Beylerdir⁴.

Cemiyetin teşkilatı ise şöyledir;

Başkan: Binbaşı Hafız Mustafa Bey;

Başkan Yardımcısı: Hoca Saffet Efendi,

Üyeler: Erkân-ı Harbiye Binbaşılığında ayrılmış, Tüccar Ali Bey,

Asakir-i Şâhane Yüzbaşılığında Emekli ve Tüccar Ahmet Şadi Bey,

Emekli Kâza Kaymakamı ve Bolu'da yayınlanan “Kursî-i Millet” gazetesini sahibi ve Baş Muharriri Kadri Bey,

Tüccar Mahmut Bey

Eczahâne-i Mehmed Muhammed Kemâl Sahibi Muhammed Kemâl Bey

Birinci Sınıf Katibliğinden Emekli Mehmed Bey⁵.

Cemiyetin amacı; Türklerin din, ahlâk, maarif, ticaret, sanayi ve ziraat konularında gelişmelerini, servet sahibi olmalarını, yetim ve kimsesiz kalan çocuklara iş bulup; onların aç ve sefil kalmalarına engel olmak; atalarımız arasında var olan uhuvvet-i samimiyet, ülkü ve kardeşlik birliğini devam ettirmektir. Türk Teâli Cemiyeti, öğrencileri Avrupa'ya bir ay eğitime gönderecek bir ilmi, ticarî, sanayi ve yardımlaşmaya yönelik bir cemiyet olup; hiçbir siyasi cemiyetle ilgisi olmayıp, tamamen bağımsız bir cemiyettir⁶.

Cemiyet, eğitim, kültür, ticaret, sanayi, ziraat, sağlık, aile barınma, mimari gibi sosyal hayatın her alanında Türk milletinin gelişmesini ve ilerlemesini sağlayacaktır.

Cemiyet, amaç ve programını gerçekleştirmek ve uygulamak için, Merkez ve şubeleri on idari kısma ayrılmıştı:

1-Din ve ahlâk kısmı,

2-Fen ve maarif kısmı,

3-Sıhhiye kısmı

4-Ticaret, sanayi, iktisad-ı berriye ve tezyid-i servet kısmı,

³ Türk Teâli Cemiyeti Esas Nizamnâmesi, s.9.

⁴ T.Z.Tunaya'nın dipnotta kaynak olarak verdiği 26 Ekim 1919 tarihli İkdâm gazetesinde yine bu konuda hiçbir bilgiye rastlanmamıştır.

⁵ Türk Teâli Cemiyeti Esâs Nizamnâmesi, s.5-6.

⁶ Türk Teâli Cemiyeti Esâs Nizamnâmesi, s.7.

- 5-Ziraat, hayvanların çoğaltılması ve cinslerin ıslahı kısmı
 6-Mimar kısmı,
 7-Ticaret ve deniz sanayi ve servetinin artırılması,
 8-Kayd, hüviyetlerin araştırılması, neslin ıslahı ve nüfusun tezyid (artırılması) kısmı,
 9-Bütçe kısmı,
 10-Teftiş kısmı ki yukarıdaki bütün bu yapılacak alanları kontrol eden kısım⁷.

Cemiyet hakkındaki diğer bilgiler ise basına yansıyanlarla sınırlıdır.

Cemiyetin merkezinin İstanbul olması, Cemiyetin mütareke ortamı içinde özellikle İstanbul'daki faaliyetlerini engellemiştir. Başkan Vekili Saffet Efendi'nin de ifade ettiği gibi⁸, içinde bulunulan ortam dolayısıyla, yılda iki defa kongre yapmayı planlayan cemiyet, maalesef düzenli olarak bu kongreleri yapamamıştır.

1919 yılında kurulan Türk Teâli Cemiyeti'nin faaliyetleri hakkındaki bilgiler genellikle 1920 tarihlidir. Bu durum, cemiyetin pek etkili olmadığını göstermektedir.

Mevcut bilgiler ışığında, İstanbul merkezli olan Cemiyetin İstanbul dışındaki faaliyetlerine rastlanmamıştır. Ama, merkezden Türk halkına ve şubelerine hitaben bir beyanname yayınlandığı da tespit edilmiştir.

Türk Teâli Cemiyeti'nin kuruluş amaçlarına bakıldığında; bu amaçlarla ters düşecek bir şekilde, Kuva-yı Milliye aleyhinde bir beyanname yayınladığı görülmektedir.

Türk Teâli Cemiyeti'nin "Umum Şubeleri ve Bütün Kardeşlerine" yayınladığı beyânâme ise şöyledir:

"Top ve tüfek sustuktan ve yüce vatanımızda, yurdumuzda, barışıklık borusu çalmaya başladıktan sonra her Türk ve Müslüman kendi iş ve gücüyle ve Türklüğün yükselmesi ile uğraşması gerekir.

Şimdiye kadar Türk olmadıkları halde Türk Milleti'nin başına geçerek kendilerini öz Türk gösteren ve Türk'ün malını, ırzını, canını yok eden, çocukları öksüz, kadınları dul, evleri yoksul bırakan ve bunu kendisine iş güç edinerek çeşit çeşit ad ve lakaplar takınarak ortaya çıkan ve her gün Türkleri aldatan hainlere aldanmayınız. Türk Milleti böyle çok kara günler görmüş geçirmiştir. Böyle günlerde peygamber postunda oturan ulu padişahlarının taç ve tahtı etrafında güçlü ve kuvvetli olarak toplanmış ve kendilerini selamete çıkarmıştır. Şu zamanda tarihten ibret alalım. Süslü ve yaldızlı laflarla ortalığı velveleye veren, Arnavut'u Türk'ten, Arap'ı

⁷ Türk Teâli Cemiyeti Esâs Nizamnâmesi, s.10-11.

⁸ Alemdar Gazetesi, 19 Temmuz 1336 (1920), s.2.

Türk'ten, Kürdü Türk'ten ve arada kalan Çerkesi bu defa Türk'ten ayırmaya çalışan ve bugünkü ahvalinin zuhuruna sebebiyet veren (Kuva-yı Milliye) adından istifade eden ve Moskof ilindeki Bolşeviğin kafasını taşıyanlar gibi yersiz yurtsuz serserileri eski zamanlarda padişahlarımız birer birer tepelediler ve milletin gayretine güvenerek milleti kurtardılar. Analarımızın evlatları olduğumuzu unutmayalım. Hükümet gemisini kayalara çarpırtılmayalım. Aslı nesli belirsiz kimselere ecdadımızın yadigarı olan bağıri deşik vatanımızı batırtılmayalım. Ey Türk ve Müslüman kardeş, seni aldatmak isteyene, hamiyetten, dinden, milliyetten bahsedene sor. Sen necisin? Çiftin, çubuğun, öküzün, tarlan var mı? Nerelisin? Hangi köydensin? Anlasın ki bunlar şeytan gibi koğulmuş ve seni de memleketinden kovdurtmaya, öldürtmeye ve en nihayet malını parayı sormaya gelmiş yersiz yurtsuz Türk olmayan yabancılarıdır. Bunlara kanma ve aldanma İğfâlata kapılma, fakat hiçbir zaman âtil ve bâtil dahi kalma. Fikrinde daima bir nokta bulunsun, yerin yurdun, ocağın bucağın hep Türk'tür. Ve bunlar ancak Türk neslinin elinde yükselecek ve kurtulacaktır. Bilmeyerek şu toprağa ihanet etme. Hilafet ve saltanata bağlanmaktan ayrılma. Ağır başlı ol. Ağır başlı olarak hakkını istemekten çekinme"⁹.

Bazı gazetelerde, 17 Temmuz 1920 günü Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nın Genel Merkezi'nde Hürriyet ve İtilâf, Türk Teali, Çerkes Teavün, Nigâhban-ı Hukuk-ı Osmaniye, Siyasi Mağdurlar parti ve demeklerinin temsilcilerinin Hürriyet ve İtilâf Fırkası İkinci Başkanı Gümülcineli İsmail Bey'in başkanlığında bir toplantı yaparak birlik halinde çalışmaya ve bu partiye yardım etmeye karar verdikleri¹⁰ hakkında haberler yer almıştı. Bu konu hakkında doğru bilgi almak için Türk Teâli Cemiyeti Başkan Vekili Ermenekli/Ermanaklı Hoca Saffet Efendi'ye başvurulmuştu. Hoca Saffet Efendi de; Türk Teali Cemiyeti'nin, Anadolu'nun maruz kaldığı maddi ve manevi sorunlara çare olmak için kurulan bir cemiyet olduğu için, farklı bir siyaset takip eden Hürriyet ve İtilâf ile siyasi faaliyette birleşmediğini ve birleşmesinin de doğru olmadığını söylemişti. Hatta ülkenin içinde bulunduğu olumsuz şartlardan dolayı Türk Teali Cemiyeti'nin toplantı yapamadığını da belirtmişti.

Hoca Saffet Efendi, Türk Teâli Cemiyeti'nin Hürriyet ve İtilaf Fırkası ile birleşmek için delege göndermediğini ve bunun söz konusu bile olamayacağını ısrarla vurgulayarak; haberi yalanlamıştı¹¹.

⁹ **Peyâm-ı Sabah**, 31 Mart 1920; **Alemdar**, 1 Nisan 1920, s.4.

¹⁰ **İkdam**, 19 Temmuz 1920; **İleri**, 18 Temmuz 1920.

¹¹ **Alemdar Gazetesi**, 19 Temmuz 1920, s.2.

26 Eylül 1920 tarihli Alemdar gazetesinde, Türk Teali Cemiyeti ile ilgili olarak; “şehir-i hali Rumi'nin yirmidördüncü Cuma günü badelzeval saat üçte Türk Teâli Cemiyeti idaresi içtima eylemiş ve bazı mukarrerat-ı mühime alınmıştır” şeklinde bir haber yer alıyordu¹².

Habere göre; 24 Eylül 1920 günü toplanan Türk Teâli Cemiyeti İdaresi'nin toplantı yaparak, bazı önemli kararlar aldığı bildiriliyorsa da kararlar hakkında bilgi verilmiyordu.

Türk Teâli Cemiyeti hakkındaki bir başka bilgiye; İl'ây-ı Vatan Cemiyeti Merkez-i Umumisi adına Reis-i Evvel/ Birinci Reis Başkan Yahya Adnan Paşa'nın imzası ile Azerbaycan Cumhuriyeti İstanbul Konsolosu Haşim Bey'e, 7 Eylül 1921 tarihli yazısına karşılık verilen 10 Eylül 1921 tarihli cevapta; bazı fırka ve cemiyetlerin güçleri, İlây-ı Vatan Cemiyeti ile ilgili temasları ve faaliyetleri hakkında sunulan raporda rastlanmaktadır.

Bu bilgilere göre; İlây-ı Vatan Cemiyeti'nin İkinci Başkanı Rasih Efendi'nin bir süre Türk Teali Cemiyeti Başkanlığına Vekâlet ettiği ve daha sonra bu görevden ayrıldığı anlaşılıyordu¹³. Yazı da ayrıca, Türk Teâli Cemiyeti'nin İdare Heyeti üyelerinden Gazi Osman Paşazâde, Kemâlettin Paşa ile Sadullah Bey'in İlây-ı Vatan Cemiyeti üyeliklerine alındıkları da bildiriliyordu.

Bu bilgilerden, Türk Teâli Cemiyeti ile İlây-ı Vatan Cemiyeti'nin, birbiri ile iç içe olduğu; yine bu bilgilerden, bu tarihte Türk Teâli Cemiyeti İdare Heyeti'nde Rasih Efendi, Gazi Osman Paşazade Kemalettin Paşa ile Sadullah Bey'in görev yaptıkları öğrenilmektedir.

Mütareke ortamında, Kurtuluş yolunu İngiliz mandası ve koruyuculuğundan gören görüşü savunan İngiliz Muhipler Cemiyeti ve Hürriyet İtilaf kader ortaklığı yapmışlardı¹⁴.

İngiliz Muhipler Derneği ile Hürriyet ve İtilaf'ın işbirliği, ortak dernekler kurulmasını da beraberinde getirmişti Bu amaçla kurulan derneklerden biri de İlây-ı Vatan¹⁵ veya Osmanlı İlâ-yı Vatan Cemiyeti idi.

İlâ-yı Vatan Cemiyeti, 19 Kasım 1919 tarihinde Yahya Adnan Paşa başkanlığında Hürriyet ve İtilaf Fırkası'na bağlı olarak kurulmuştu¹⁶ ve Anadolu'daki Milli Mücadele aleyhine idi¹⁷.

Elimizdeki bilgilere dayanarak; Türk Teâli Cemiyeti'nin, İlâ-yı Vatan Cemiyeti ile yakınlaşmasının; özellikle, Türk Teâli Cemiyeti'nin ilk kuruluş

¹² Alemdar, 26 Eylül 1920, s.2.

¹³ Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Arşivi, Dosya No:59, Kutu No:33, Belge No:1.

¹⁴ TUNAYA, Türkiye'de Siyasal Partiler, II, s.475.

¹⁵ TUNAYA, Türkiye'de Siyasal Partiler, II, s.480.

¹⁶ TUNAYA, Türkiye'de Siyasal Partiler, II, s.518.

¹⁷ TUNAYA, Türkiye'de Siyasal Partiler, II, s.520.

yıllarındaki başkan ve İdare Heyeti üyelerinin değişmesi ile başladığı söylenebilir. Daha sonra da, İlä-yı Vatan Cemiyeti İkinci Başkanı Rasih Efendi'nin, Türk Teâli Cemiyeti'ne başkanlık etmesi ve Türk Teâli Cemiyeti İdare Heyeti üyelerinin bazılarının İlä-yı Vatan Cemiyeti üyeliklerine alınması ile de resmiyet kazanmıştır.

Türk Teâli Cemiyeti Nizâmnamesi'nde amacını açıklarken; hiçbir siyasi cemiyet ve ilgisi olmayan, tamamen bağımsız bir cemiyet olduğunu ifade etse de; İlä-yı Vatan Cemiyeti ile olan yakınlığı ortada idi. Belli ki bu yakınlık, Türk Teâli Cemiyeti'nin siyasetini de etkilemişti ve nizamnâmesindeki amaçlarının dışında hareket etmeye başlamıştı.

Türk Teâli Cemiyeti'nin kuruluşundan itibaren Başkan Vekili olan Hoca Saffet Efendi ise; Türk Teâli Cemiyeti'nin Anadolu'nun maruz kaldığı maddi ve manevi sorunlara çare olmak için kurulduğunu ve farklı bir siyaset takip eden Hürriyet ve İtilaf ile siyasi faaliyetle birleşmediğini, birleşmenin de doğru olmadığını iddia ederek; böyle bir yakınlaşma ve birleşmenin mümkün olmadığını ifade ediyordu.

Ayrıca bu durum, Türk Teâli Cemiyeti Başkanı ile Başkan Vekili'nin farklı fikirlere sahip oldukları ve cemiyetin iki ayrı fikir doğrultusunda yönlendirilmeye çalıştıkları ya da cemiyette iki ayrı fikir sahiplerinin de bulunduğu şeklinde bir tablo ortaya çıkmaktadır.

Sonuç olarak; Türk Teâli Cemiyeti kuruluşunun ilk yıllarındaki adı ve nizamnamesindeki amacından daha sonra uzaklaşarak; belki başkan ve idare heyetindeki değişikliklerin de etkisi ile, Milli Mücadele aleyhine faaliyette bulunan Hürriyet ve İtilâf Partisi'nin bir yan kuruluşu olan İlä-yı Vatan Cemiyeti ile yakınlaştığı görülmektedir.

Türk Teâlî Cemiyeti'nin kuruluşunu, amacını, yapılanmasını içeren "Esâs Nizamnâmesi" aşağıdadır;

“TÜRK TEÂLÎ CEMİYETİ’NİN ESÂS-I NİZÂMNÂMESİ

Fasıl-1

1-Merkezi Dersââdette olmak üzere 8 Sene Temmuz 335 tarihinde (Türk Teâlî Cemiyeti) kurulmuştur.

2-Cemiyetin mümessilleri atideki zevatdır:

Kuleli Mekteb-î İdâdî-i Askerîsi Riyâziye Muallim-i Sabık-ı Ümera-yı Mütেকâidîn-i Askerîyeden Binbaşı Hafız Mustafa Bey

Mühendishâne-i Berrî-i Hümâyun Sabık Muallimlerinden ve Ağır Topçu Ümerâ-yı Askerîyesinden Binbaşı Ali Bey.

İşkodra Mekteb-i İdâdî-i Askerîsi Muallimîn-i Sabıkasından ve Mütেকâidîn-i Zabitan-ı Askerîyeden Yüzbaşı Ahmed Şâdî Bey

Fasıl-2

Türk Teâlî Cemiyeti'nin Azâları

3-Türk Teâlî Cemiyeti; dört cins azâdan müteşekkildir.

1-A'zâ-yı Hâmiye, 2-A'zâ-yı Hâmiye-i Fahriye, 3-Azâ-yı Asliye, 4-Azâ-yı Fahriye

1- A'zâ-yı Hâmiye, olmak için şu şartlar lazımdır.

Elif- Muteber bir Türk ailesine mensub olmak

Be- Şimdiye kadar memlekette hidemat-ı mebrûresi ile temeyyüz etmiş bulunmak.

Cim- Hüsn-ü hâl sahibi olmak,

Ayın- Hürmet-i Umûmîyyeye mazhar bulunmak.

He- İsrâf derecesine çıkmamak üzere civanmerd olmak.

Lam- Oldukça sahib-i servet olmak,

Mim- Cemiyete fevkâlâde hidemât-ı makbûlede bulunmak.

Vav- Zekâvet-i fitriyesi olmak.

A'zâ-yı Hâmiye, azâmi altmış zevat olacak ve bu miktarın dörtte birisini hanımlar teşkîl edecekdir. Bu miktar katiyen tezyîd edilmez. Vefâyât vukû'unda yerine tayin edilmek üzere bazı zevât nâmzet ta'yin edilir.

Hanedan-ı Saltanattan Cemiyete intisab etmek arzusunda bulunanlar doğrudan doğruya A'zâ-yı Hâmiye olarak kayd edilirler. Azâ-yı Hâmiye, mü'essisler ile Hey'et-i İdârenin kararı ve Riyâsetin tasdîkiyle kabul ve intihâb olunur. Sene nihayetinde Umumî Hey'et yani Kongrenin rey' ve tasdîkine iktirân ettirilir. Evsâf-ı lâzimeyi muhafaza etmek ve Cemiyetin Nizamnâmesi'ne riâyetkâr bulunmak şartıyla, Azâ-yı Hâmiyelik kayd-ı

hayat şartıyla verilir ve Memâlik-i Osmaniyyenin her hangi bir mahallinde ikâmet edebilirler.

2- Azâ-yı Hâmiye-i Fahriye, olmak için balâdaki şeraitle beraber Türk muhibbi bulunmak ve şimdiye kadar yapmış olduğu muamelât ve hıdemâtı da bunu müeyyid ve muteber bir İslam ailesine mensub olmak lazımdır. Azâ-yı Hâmiye-i Fahriye dahî, dörtde biri hanım olmak üzere yirmi zat olacaktır.

3- A'zâ-yı Asliye; asil ve melez her Türk Cemiyetin Azâ-yı Asliyesidir.

4- A'zâ-yı Fahriye; Türklüğe muhabbet-i mahsusası olup Cemiyete hizmet etmek isteyen ve mu'âvenet-i lâzimedede bulunan zevât, A'zâ-yı Fahriye olarak kabul olunur. Fahrî Azâlar, Heyet-i İdâre, kısım memurlukları ve kongrelere tâyin ve dahîl olamazlar.

Fasıl-3

Cemiyetin Teşkilatı

4- Türk Teâlî Cemiyeti'nin Beş Heyeti vardır:

1- Hey'et-i İdâre-i Dâi'me; 2- Fen ve İstişâre Hey'eti, 3- Husûsî Kongre (Hey'et), 4- Umûmî Kongre (Hey'et) 5- Hey'et-i Hâmiye.

1- Hey'et-i İdâre-yi Dâi'me; Atîde esâmisi muharrer zevâtтан ibaret olmak üzere fi 20 Teşrin-i evvel sene 335 tarihinde teşkîl edildi.

1- Reis-i Evvel; Ümerâ-yı Mütেকâ'idîn-i Askeriyeden Binbaşî Hafız Mustafa Bey,

2- Reis Vekili; Ulemâ-yı Kiramdan Hoca Saffet Efendi,

3- A'zâ, Erkân-ı Harbiye Binbaşılığından müsta'fi ve tüccarân-ı mu'tebereden Ali Bey,

4- Asakîr-i Şâhâne Yüzbaşılığından Mütেকa'id ve tüccâran-ı mu'tebereden Ahmed Şâdî Bey,

5- Kaza Kâimakamlığından mütেকâ'id ve Bolu'da münteşir Kürsi'i Millet Gazetesi sahibi ve Ser Muharriri Kadri Bey

6- Tüccarân-ı mu'tebereden Mahmud Bey

7- Sultan Bayezid'de Eczâhâne-i Mehmed Kemal Sahibi Mehmed Kemâl Bey,

8- Muhasebeci, Onyedinci Kolordu Levazım Birinci Sınıf Ketebeliğinden mütেকâ'id Mehmed Bey

İşbu Heyet-i İdare Azâları ve mikdarı Riyasetce görülecek lüzum üzerine mü'essislerin ekserriyyet-i arâsıyla ta'dil ve umûmî kongreye beyân-ı keyfiyet edilir. He'yet-i İdâre'nin üç içtima'ında Riyaset'ten müsaade almaksızın bulunmayan zevât müsta'fi add edilir.

2- Fen ve İstişâre He'yeti; Asgari oniki zevatdan müteşekkil olup bir sülüsni Riyâset, diğer He'yet-i İdâre'nin ekseriyet-i rey-i hafî usulü, üçüncü sülüsünde Kongrenin ekseriyeti reyi ile intihab ve Riyâsetin tasdîkiyle ta'yin edilirler. Müddetleri iki senedir. Ahlâk-ı hamîde sahibi, zeki, mütefennin ve lisan-aşinâ olmaları şarttır. İdâre He'yeti lede'l-icâb bu he'yetle bir husûs hakkında istişâre edebileceği gibi; işbu heyet risâle, gazete, ve kitablar neşr, tercüme ve te'lif, ders, konferans, müsamere, milli oyun ve tiyatrolar tertîb edeceklerdir.

3- Husûsî Kongre; Merkez ve Dersaadet şu'abatından ikişer Murahhasın intihabıyla toplanacaktır.

4- Umûmî Kongre; Merkez ile Dersâadet ve Vilâyatın Umûmî şubelerinden gönderilecek birer Murahhasın toplanacaktır.

5- Heyet-i Hâmiye; Umûmî Kongre ile aynı zamanda içtima' ider.

Umûmî Kongre'nin verdiği kararları ba'de't-tedkîk kabul veya reddeden Azâ-yı Hâmiyeden müteşekkil bir heyet olup Reis-i Evvel riyâset eder.

Fasıl 4

6- Türk Teâlî Cemiyeti; Türklerin din, ahlak, maarif, ticaret, sanayi ve ziraat hususlarında terakkî ve te'mîn-i servet etmelerine, yetim ve bî-kes kalan çocuklara iş bulup bunların dahî aç ve sefil bırakılmamalarına, ecdadımız arasında nasıl mevcut idiyse şimdide uhuvvet-i samimiyyet, istikamet ve kardeş birliğinin devam ve tezyîdine, Avrupa'ya beray-ı tahsil talebe i'zâmına hâdim bir cemiyet-i ilmiye, ticariye, sinaiye ve hayriye olup firak ve cem'iyât-ı siyasiyeden hiçbirisiyle alâkası yok ve tamamıyla müstakildir.

7- Şimdiye kadar dinen dahî pek mühmel bir halde terk edilen Türk köylerinde ba'demâ i'tikâdât-ı batıla, ca'li taassub ve cehaleti tamamıyla kaldırarak, Kur'ân-ı Kerim'in mefâdd-ı ulviyesinden Türkleri bihakkın haberdar ederek bunların dinen ve ahlâken seviyelerinin yükselmesine ve millî mefkûrelerinin tezyîdine fevkalâde ehemmiyet verilecektir.

8- Türk köylerinin mektepleri cem'iyet tarafından himaye ve mevcut olmayanlara yeniden mektepler küşâdına çalışılacaktır.

9- Türk ticaret ve imalâthânelerinin emtialarının sürümüyle şirketler teşkiline ve Türklerin, ticaret, sanayi, nakliyat-ı beriye ve bahriyeye muhabbetlerinin tezyîdiyle yeniden imâlathane ve müesseseler teşkiline çalışılacaktır.

10- Ziraatın fen dairesinde icra edilmesine ve terakkisinin teminine gayret edilecektir.

11- Kasaba ve köylerde Türk unsurunun çocuk büyütmek usullerini bilmemelerinden beyn'el-ettal vuku'a gelen telefâtın tenkısı cemiyetimize dahîl olacak tabibler tarafından gerek risâleler ve gerekse konferanslar ile ahali tenvîr, te'ehhül teşvik, tezyîd-i nüfus ve ıslâh-ı nesle sa'y ve tedavi dahî yapılacaktır.

12- Frengi ve bel soğukluğu gibi su'i ahlâk ile Türkü kemiren hastalıklara karşı mücadele edilecektir.

13- Dersâ'âdet ve vilâyatta mevcut harîk ve suver-i sâire ile düçâr-ı hasar olan Türk meskenlerinin Mi'mar Şubesi ma'rifetiyle teshil-i inşâlarına neslimizi cılız yapan ve güneş görmeyen kerpiç köy evlerinin fen dairesinde ıslâh ve inşâlarına sa'y edileceklerdir.

Fasıl 5

Cemiyetin Dahîlî Nizâmnuâmesi

14- Cemiyetin Reis-i Umûmîsi (ûlâ) ile Reis-i Sânisî olacaktır. İdare Heyet-i Dai'mesi ise, Reis Vekili ile lüzumu mikdar âzâdan ibarettir. He'yet-i İdare azâlarından birisi Katib-i Umûmîliğe tefrik edilecektir.

15- Senede iki defa kongre toplanacaktır, Umûmî Kongre Cemiyetin tarih-i teşekkülü olan her senenin Temmuz ayının sekizinci gününde ve hususi kongre ise senenin ortasında toplanacaklardır. İşbu kongreler, Heyet-i İdarenin kararı ve Riyasetin tensîbiyle fevkalâde olarak dahî içtima' ettirilir.

16- Kongreler, Reis-i Sanînin riyâseti altında içtimâ' ve ittihaz-ı mukarrerat edeceklerdir.

17- Her iki kongre, Merkez-i Umumî Heyet İdaresiyle kısımlarının umur-u hesabiye ve muamelât-ı câriyesinin müddetleri zarfında ne suretle tedvîr olunacağını teftiş eder. Su'-i isti'mâlât ve sû'-i idare olup olmamasına nazaran He'yet-i İdare hakkında karar verir.

18- Riyâset nâzım-ı umumî ve dâimîdir. İdare ve mesuliyete iştirâk etmez.

19- Her türlü umûr-u hesabiye ve idariyeden Re'is Vekili ile Heyet-i İdare mes'uldür.

20- Re'is Vekili, icab ider ise her sene bidayetinde Merkez-i Umûmî azâlarından birisiyle riyaset tarafından tebdîl olunur.

21- Hususî Kongre'nin icrââtı Umûmî Kongrede dahî beyan edilir.

22- Cemiyetin seyr ve inkişâf ve tekâmülünü verinceye kadar Heyet-i İdareye müstesna olarak, şimdilik Reis-i Umûmî nezâret ve riyâset edecektir.

23- Cemiyet, gaye ve maksadına bir an evvel vasıl olmak için şimdilik (Heyet-i İdare-i Dâime) usulünü kabul etmiştir. Cemiyetin efradı arasında

uhuvvet, fikir ve kardaş birliğinin iyice te'sis ve isbât-ı rüşd edildiği Re'is-i Umûmî tarafından takdir, gaye ve maksada vasıl olunur olunmaz Heyet-i İdare intihabıyla nasbolunur.

24- Mümessillik irsîdir. Mümessiller Azâ-yı Hâmiyeden olup her iki kongrenin dahî reis ve a'zâ-yı dâimesidirler. Cemiyetin her bir merasimine davet olunurlar.

25- Cemiyetin gaye ve programını tatbik ve icrâ ve tedvîr-i muamele etmek üzere Merkez-i Umumî ile şua'bâtından her biri ayrı ayrı zîrde yazıldığı gibi on idare kısımlarına tefrik edilmiştir.

- 1- Din ve ahlak kısmı,
- 2- Fen ve maarif kısmı,
- 3- Sıhhiye kısmı,
- 4- Ticaret, sanayi', iktisad-ı berriye ve tezyîd-i servet kısmı,
- 5- Ziraat, ıslah-ı cins ve teksîr-i hayvanat kısmı,
- 6- Mimar kısmı,
- 7- Ticaret ve sanayi'-i bahriye ve tezyîd-i servet kısmı,
- 8- Kayd, tahkîk hüviyet ıslâh-ı nesl ve tezyîd-i nüfus kısmı,
- 9- Bütçe kısmı,
- 10- Teftiş kısmı,

26- Kısımlar bir müdür ile iki a'zâ ve bir kâtibden mürekkeb olacaktır. A'zâları ihtiyaç ve lüzumu halinde tezyîd edilebilir. Heyet-i İdâre A'zaları, lede'l-icâb kısmı müdürlüklerine dahî ta'yin edilirler.

27- Kısımlar, Heyet-i İdarenin emr ve nezareti tahtında ifâ-yı vazife ederler. Heyet-i idâreye karşı mes'uldürler.

28- Bu kısımlara ta'yin idilecek zevattan hakkıyla iş beklemek için mesleklerinde mütehassis, zeki ve fa'âl olmaları lazımdır.

29- Merkez-i Umûmî teftiş kısmı, Riyâset'in emriyle muhtelif zamanlarda Merkez-i Umûmî ile şubelerinin ve idare kısımlarının vezâifi ve hesabâtını bi't-teftiş bu bâbdaki raporunu Riyâsete takdim eder. Şu'belerin teftiş kısımları da, şu'be re'islerinin emirleri tahtında aynı vazifeyi yapmakla mükelleftirler. Riyasetin emriyle müfettişler refakatine icabında Merkez-i Umûmî A'zâlarından lüzumu kadarı dahî ta'yin edilebilir.

30- He'yet-i İdâre, istişâre ve kısımlara me'mur zevat; maarifin süratle ta'mîmine medâr olmak için, vazifelerine mani' olmamak üzere Hükümet ve Cemiyetin mekteblerinde ve mütehassis buldukları fûnûnda mu'allimlik dahî yapacaklardır.

31- Cemiyetin Hükümet nezdindeki teşebbüsât ve bi'l-cümle mu'âmelâtının hüsn-ü icrâsında Hükümet ile yalnız Riyâset temâs edecektir.

32- Dersâ'adet ve vilâyâtda şubeler ve nizâmnâmemizin Türk hanımları arasında terakkiyâtın teminine medâr olması için Merkez-i Umûmî ile şu'belere merbût olmak üzere ayrıca hanımlar şu'beleri açılacak ve aynı nizâmnâme hanımlar tarafından dahî tatbik edilecektir.

33- Cemiyetimizin maksad-ı hasenesinin bir an evvel husûlüne medar olmak üzere, umûmî İslâm ve Türklerin nizâmnâmeye muvafık her türlü mu'âvenet ve iştirâki maa'l-iftihâr kabul edilecektir.

34- Gerek nakden ve gerekse fikren ve bedenlen fevkalâde fedakarlık ve hizmetleri sebkât eden zevatın esâmisi eyâdi-i tevkîr ve tebcîle alınacak, resimleri Heyet-i İdare kararıyla müşâhire tahsîs edilen salona teallik, cemiyetin tarihçesine kayd edilerek nâm ve şanı ehlâfa tanıtılacak ve A'zâ-yı Hâmiye meyânına idhal edileceklerdir. Cemiyetler kanununun sekizinci maddesi ahkâmına tevfiân nakd mukabilinde emlâk ve arazi teberru' edenler dahî aynı mu'amele-i mümtâzeye nâ'il olacaklardır.

35- Cemiyetin muâvenet ve himâye-i şefkâtkârânesinden her Türkün istifade itmesi için küçük, büyük, asil ve melez her Türk doğrudan doğruya Merkez-i Umûmî ile şu'abâtına tezkire-i Osmaniiyesiyle müracaat iderek kayd muamelesini icrâ ettirir.

36- İdare Heyeti, haftanın heyet tarafından kabul idilecek günlerinde ictimâ' eder. İctimâ' gününde âzânın nisfından bir ziyadesi mevcut olmadıkça müzakere yapılmaz. Kararlar, ekseriyet-i ârâ ile kabul olunur. Reyler müsâvi gelir ise Riyâsetin bulunduğu tarafın reyi kabul edilir.

37- İdare Heyeti tarafından karara bağlanan işler, Katib tarafından aynen karar defterine yazılır ve zîri mevcut azâ tarafından imza edilir. Karara muhalefette bulunan âzâ, muhalefetinin sebebini imzâsı altına şerhen yazar ve meşruhâtı da imzâ eder.

38- Katib-i Umumî, bi'l-umûm kararlar, muhabereler ve tebliğler vesâirenin zabt ve tahrîri vazifesiyle mükelleftir.

39- Zamanın terakkiyât ve ihtiyacâtına göre işbu program, Heyet-i İdarenin kararı ve Riyâsetin tasdikiyle ta'dil ve ıslah edilebilirler. Kongrelerin tasdikine iktirân ettirilir.

40- Cemiyete mensub azâdan nizâmnâmeye riâ'yet itmeyenler, cemiyeti menfaat-i şahsiyelerine alet edenler, cemiyetin şeref ve haysiyetini ihlâl edenler, Hey'et-i İdarenin kararı ve Riyâsetin tasdikiyle cemiyetten tard ve ihraç olunur ve ba'de hususi ve umûmî kongre dahî keyfiyetten haberdar edilir.

Fasıl 6

Cemiyetin Sermâye ve Vâridâtı

41- Cemiyete dahîl büyük küçük her ferd, evvel-emirde duhûliye olmak üzere iktidar-ı maliyeleri nisbetinde ikramiye olarak bir mikdar para ve muahharen dahî mâhîye taksit vereceklerdir. Taksitleri ya her ay muntazaman veyahut üç, altı aylık ve bir senelik olmak üzere topluca verilir. Cemiyetin bütçe ve muamelatını teşevvüşâta uğratmamak için her zât verebileceği parayı tekeffül etmeli ve muntazaman te'eddüyâtta bulunmalıdır. İcâbında işbu te'eddüyâtını ta'dîl edebilir. Yalnız te'eddüyâtdan evvel haber verip kaydını tashîh etdirerek He'yet-i İdâreye beyân-ı keyfiyet edilmelidir.

Ehl-i hayrın vereceği teberru'ât Heyet-i İdarenin kararıyla toplanacak i'ânât, cemiyetin müessesattan ve cemiyete intisâb iden müessesattan alınacak

nukûd ile kitab, gazete ve risâleler neşr ve te'lif, piyango ve müsamereler tertîb etmek, sergiler küşâd etmekle hasıl olacak temettü'âtın terâkümünden cemiyetin bütçesi tanzîm edilecektir.

42- Bütçe kısmı müdüriyeti, her vürud edecek akçaya mukabil bir makbûz itâ edecektir. Makbûz veznedâr, muhasebeci ve Riyâset tarafından temhîr edilecek ve defter-i mahsûsuna kayd edilecektir.

43- Kasada ihtiyat-ı akçe olarak azâmî elli lira bulundurulacak, mütebâkisi İdare Heyetinin karar ve nezaretiyle bir bankaya tevdi' edilecektir.

Bankadan tekrar alınacak parada, aynı suretle Heyet-i İdare'nin karar ve Riyasetin tasdîkiyle alınacaktır.

Ve minellahi't-tevfik"¹⁸.

¹⁸ Türk Teâlî Cemiyeti Nizâmnâmesi, s.1-14.

ABSTRACT

Turk Teali Comitte was founded in Istanbul in 8 July 1919 and the majority of the founders and the president were soldiers originally

The committee wanted to develop Turkish Nation. The aim of the Committee was to realize the developing of Turkish Nation from the point of view of religion, education, trade, morals, agriculture and industries. It was a political committee and there was no relation other committees.

But according to Istanbul press, it was the part of Hurriyet ve İtilaf Party during the later term. It became imminent with İla-yı Vatan Committee agains National Struggle in Anatolia and showed activity out of its early aims.

Thes proximity increased by replacing some members and the president of Turk Teali Cemiyeti, doing chairmanship Rasim Bey the second president of İla-yı Vatan Cemiyeti to Turk Teali Cemiyeti by proxy and being member of some members of Turk Teali Cemiyeti to İla-yı Vatan.

But Saffet Hoca the second president of Turk Teali Cemiyeti, stated that there was no proximity between Turk Teali Cemiyet and Hürriyet ve İtilaf Party. In this state, it can be considered that the first and the second president of the committee had two diffrent consideration and two different aims.